

Роман ГРИЦЬКІВ

УКРАЇНЬСКА ПОВСТАНЬСКА АРМІЯ: ПОЛЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті висвітлено основні етапи розвитку польської історіографії Української повстанської армії. Охарактеризовано методологічні та ідеологічні особливості дослідження тематики українсько-польських відносин у комуністичний та сучасний періоди. Виділено п'ять етапів розвитку сучасної польської історіографії УПА. Здійснено комплексне узагальнення польських досліджень українського визвольного руху згідно з жанровим, тематичним, концептуальним та фактографічним наповненням.

Ключові слова: Українська повстанська армія, польська історіографія, українсько-польські відносини.

Історіографія – цілісний комплекс досліджень з відповідними складовими: історіографічним та науково-організаційним процесами, тематичними і методологічними особливостями. Дослідження українсько-польських відносин є логічним продовженням взаємин обидвох народів, більше того, в історії, як основній ідеологічній сфері, вони інколи стають продовженням колишніх протистоянь і суперечок.

Проблема УПА, без сумніву, є стрижневою для польських досліджень двосторонніх відносин. Польська історіографія УПА розвивалася в конкретних історичних умовах під впливом певних методологічних, ідеологічних та світоглядних домінант.

Виділимо два основні періоди польських досліджень про УПА: комуністичний (середина 1950-х – кінець 1980-х і початок 1990-х) і сучасний.

У комуністичний період стосунки між двома народами в 1939–1947 рр. ґрунтовно й об'єктивно не досліджували. Зазначена тематика у Польській Народній Республіці найчастіше зводилася до висвітлення боротьби польської “народної” влади проти УПА¹. Проблема УПА була важливим елементом у системі державної пропаганди, вона відігравала одну з ключових ролей в процесі легітимації політичного режиму. За цей період у свідомості польського суспільства було вкорінено велику кількість стереотипів про український визвольний рух, зокрема його антипольський та злочинний характер. В утвердженні цих стереотипів провідну роль відіграла преса, художня і мемуарна література, а

¹ Основні праці: *Blum I.* Z dziejów Wojska Polskiego w latach 1944–1948 / I. Blum. – Warszawa, 1968; *Dominiczak H.* Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1948 / H. Dominiczak. – Warszawa, 1971; *Szcześniak A.* Droga do nikąd: Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce / A. Szcześniak, W. Szota. – Warszawa, 1973; *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933–1945 / W. Torzecki. – Warszawa, 1972; *Czapla J.* Walka z OUN–UPA w latach 1944–1947 (Kureń “Zelezniaka”) / J. Czapla // Z walk przeciwko sbrojnemu podziemiю 1944–1947 / [pod. red. M. Turlejska]. – Warszawa, 1966. – S. 359–424.

наукові праці намагалися їх фактографічно обґрунтувати. Під впливом політичних змін і загальних тенденцій у розвитку історичної науки польські історики подали ґрунтовний фактичний матеріал про діяльність українського підпілля на території Закарпаття².

В умовах тоталітарного режиму зміни у польській історичній науці безпосередньо залежали від змін політичної ситуації в країні. Взнявши це до уваги та врахувавши загальні тенденції розвитку польської історіографії, виділимо три етапи розвитку досліджень історії УПА в ПНР:

I. Кінець 1950-х – початок 1970-х років. У цей період у результаті значних суспільно-політичних перетворень у Польщі задля історичної легітимації комуністичного режиму було вперше порушено питання УПА. Вивчати проблему почали військові історики у чітко визначених рамках: боротьба “народної” влади проти реакційного підпілля у 1944–1948 рр. На цьому етапі відбувалася систематизація досліджень.

II. Перша половина 1970-х років. Під впливом суспільно-політичних змін, які значно послабили ідеологічний контроль над історичними дослідженнями, суттєво поглиблено вивчення проблеми. З’явилися перші, спеціально присвячені темі українського визвольного руху 1930–1940 рр. дослідження, які, фактично, поставили під сумнів ключові тези комуністичного трактування УПА. Характерні риси цього етапу: пріоритетне дотримання принципів академічної науки, фактографічно вичерпне висвітлення порушеної проблеми. На жаль, влада перешкоджала об’єктивним науковим пошукам. Перша половина 1970-х років була апогеєм польських комуністичних досліджень про УПА.

III. Кінець 1970-х – друга половина 1980-х років. Етап деградації польської історіографії УПА під тиском політичних обставин. Спочатку або замовчували, або лише побіжно згадували про українське підпілля (початок 1980-х). Згодом дослідження з наукової площини трансформовано у жанр пропагандистської публіцистики (друга половина 1980-х). Цей етап засвідчив панування догматичних поглядів на історію УПА.

В цей же час поза межами комуністичного табору усвідомлюючи неминучість і значущість політичних змін у світі, польські та українські еміграційні діячі прагнули українсько-польського порозуміння. На шпальтах часописів “Kultura”, “Zeszyty historyczne” та “Сучасність” вони активно обговорювали українсько-польські

² Детальніше про польську історіографію комуністичного періоду див.: *Грицьків Р.* Діяльність Української повстанської армії у висвітленні польської історіографії (період Польської народної республіки) / Р. Грицьків // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. редкол. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2008. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – С. 517–527; *Трухан М.* Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі / М. Трухан. – Львів, 1992; *Цепенда І.* Операція “Вісла” в польській історіографії / І. Цепенда // Український історичний журнал. – 2002. – № 3. – С. 84–93; *Kraway W.* Антологія польської антиупівської історичної белетристики доби Польської Народної Республіки / W. Kraway // Вісник Закарпаття. – 2002. – № 7–9. – С. 135–168; *Motyka G.* O niektórych trudnościach badania konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 1943–1947 / G. Motyka // Kultura i Społeczeństwo. – 1993. – Nr. 4. – S. 163–169; *Motyka G.* Obraz Ukrainca w literaturze Polski Ludowej / G. Motyka // Polska – Ukraina spotkanie kultur. Materiały z sesji naukowej / [pod red. T. Stegnera]. – Gdańsk, 1997. – S. 104–112; *Sova A.* Akcja “Wisła” w polskiej historiografii aktualne problemy badawcze / A. Sova // Akcja “Wisła” / [pod red. J. Pisulinskiego]. – Warszawa, 2003. – S. 12–25 та ін.

стосунків³. Зазначимо, що науково-культурні взаємини українського та польського середовищ надали згодом потужний імпульс для переосмислення найтрагічніших сторінок спільної історії.

Переломним моментом у розвитку історіографії стало падіння наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років комуністичних режимів у ПНР і УРСР. Нові політичні умови дали змогу історикам переосмислити складні питання минулого. Під впливом суспільного інтересу та політичної необхідності дослідники почали вивчати раніше замовчувані теми та спростовувати фальсифікації комуністичної пропаганди.

У сучасному періоді доречно виділити такі етапи розвитку польської історіографії:

І. Кінець 1980-х – середина 1990-х – етап активного перегляду комуністичних концепцій історії.

Опубліковано перші об'єктивні дослідження про українсько-польські стосунки 1939–1947 рр. Історики висвітлювали невідомі факти міжнародних взаємин і спростовували сформовані комуністичною пропагандою стереотипи про УПА та АК. Процеси демократизації початку 1990-х, попри складний і трагічний історичний досвід, сприяли порозумінню поляків і українців. Прикладом такого компромісу дослідники вважали домовленості між українським та польським підпіллям у 1945 р. на території південно-східної Польщі про спільну боротьбу проти комуністичного режиму⁴.

Тоді ж свою активну діяльність розпочали й польські дослідники українського походження. Вони численними, насамперед документальними публікаціями, прагнули переконати польське суспільство в тому, що акція “Вісла” дискримінаційна, а також наголошували, що УПА захищала українське населення Закарпаття⁵. Натомість у середовищі ветеранів Армії Крайової розпочався процес так званого “документування” фактів злочинів українських націоналістів проти польського населення на Волині у 1943 р. з метою засудження ОУН і УПА⁶.

³ Poland and Ukraine. Past and Present. – Edmonton, 1980; *Berdychowzka B.* Emigracyjne mosty (Kultura polska na łamach “Suzasnosti” i ukraińska na łamach “Kultury” paryżskiej) / *B. Berdychowzka* // Polska – Ukraina spotkanie kultur. Materiały z sesji naukowej / [pod red. T. Stegnera]. – Gdańsk, 1997. – S. 114–120; *Sztendera J.* W poszukiwaniu porozumienia. Podziemie ukraińskie i polskie w latach 1945–1947. Współpraca pomiędzy UPA i WiN / *J. Sztendera* // *Zeszyty Historyczne*. – 1985. – Z. 71. – S. 153–177; *Sprawa ukraińska* // *Zeszyty Historyczne*. – 1985. – Z. 71. – S. 121–153.

⁴ *Torzecki R.* Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej / *R. Torzecki*. – Warszawa, 1993; *Ковалевський З.* Польське питання у післявоєнній стратегії Української Повстанської Армії / *З. Ковалевський* // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2003. – Вип. 10: Волинь і Холмщина: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади / [гол. ред. кол. Я. Ісаєвич]. – С. 285–333; *Lukaszów J.* [Olszanski T.] Walki polsko-ukraińskie 1943–1947 / *J. Lukaszów* // *Zeszyty Historyczne*. – 1989. – Z. 90. – S. 159–199.

⁵ Закарпаття. Спомини вояків УПА / [підгот. Б. Гук]. – Варшава, 1996–2000. – Т. 1–4: Акція “Вісла” / [опrac. Е. Місіло]. – Warszawa, 1993; *Siwicki M.* Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich / *M. Siwicki*. – Warszawa, 1994. – Т. 1–3; *Гук Б.* УПА та українська громада в післявоєнній Польщі / *Б. Гук* // *Вісник Закарпаття*, 2002. – № 7–9. – С. 17–26; У своїх засадах УПА не мала вписаної капітуляції. Розмова з Євгеном Місілом // *Вісник Закарпаття*. – 2002. – № 7–9. – С. 58–79 та ін.

⁶ *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939–1945* / [oprac. J. Turowski, W. Siemaszko]. – Warszawa, 1990; *Siemaszko W.* Stan badań nad terrorem ukraińskim

Полеміка щодо проблеми УПА зумовила формування різних історіографічних напрямів. Умовно ці напрями можна окреслити як – “науковий” і “традиційний”.

II. Середина 1990-х – 1997 р. – етап поглиблення досліджень українсько-польських стосунків у контексті відзначення 50-ї річниці акції “Вісла”.

Характерною ознакою цього періоду є загострення полеміки між історіографічними напрямами.

На сторінках “Газети виборчої” (та інших польських часописів) розгорілася гостра суперечка між польськими та українськими громадськими діячами, а також читачами газети про українсько-польські взаємини, зокрема й щодо проблеми УПА⁷. Спеціально запрошені експерти (польські та українські інтелектуальні авторитети) та численні дописувачі обговорювали найскладніші та найрізноманітніші питання міжнаціональних взаємин.

З наближенням 50-ї річниці акції “Вісла” (відзначали у 1997 р.) ситуація знову загострилася. Представники української громади сподівалися, що в умовах тотальних демократичних перетворень у Польщі, пов’язаних із євроінтеграцією, зможуть домогтися від польської влади засудження операції “Вісла”, а також зміниться ставлення поляків до УПА. Однак сподівання ці були передчасними.

Польське суспільство і держава опинилися на своєрідному світоглядному роздоріжжі. Поляки прагнули забезпечити нацменшинам гідні права, передусім право на власну історичну пам’ять (стосувалося це й українців). Водночас поляки не хотіли публічно визнати своєї помилки.

У цій ситуації представники “традиційного” напряму організували цілий ряд заходів та опублікували чимало досліджень під своєрідним гаслом-тезою – “перед акцією “Вісла” була Волинь”⁸.

Вони наголошували, що операцію “Вісла” зумовили “злочини” українських націоналістів на Волині.

А події 1947 р. навіть недоречно порівнювати з “різнею” українцями поляків на Волині (“акт геноциду”, “винищення”, “злочин проти людства” і т. д.).

Традиціоналісти прагнули домогтися від української сторони, а в перспективі й від світової громадськості визнати й засудити “злочини” ОУН та УПА⁹, а також довести українським дослідникам їх неправоту.

Історики, які представляли “науковий напрям”, в історіографії апелювали до конкретних історичних умов українсько-польських відносин¹⁰. Дослідники

na Wołyniu w latach 1939–1944 / W. Siemaszko // Polacy o Ukraińcach, Ukraińcy o Polakach. Materiały z sesji naukowej. Gdańsk 8–9 maja 1992 r / [pod. red. T. Stegnera]. – Gdańsk, 1993. – S. 174–185.

⁷ Див., напр.: *Ożog M.* Stosunki polsko-ukraińskie w świetle publicystyki polskiej lat dziewięćdziesiątych / M. Ożog // Polska i Ukraina po II wojnie światowej / [pod red. W. Bonusiaka]. – Rzeszów, 1998. – S. 311–325.

⁸ Див., напр.: *Filar W.* “Burza” na Wołyniu z dziejów 27 Wolyńskiej dywizji Piechoty Armii Krajowej / W. Filar. – Warszawa, 1997. – 330 s.; Przed akcją “Wisła” był Wołyń / [oprac. red. W. Filar]. – Warszawa, 2000. – 186 s.

⁹ *Filar W.* Rozważania i polemiki w sprawie operacji “Wisła” / W. Filar // Przed akcją “Wisła” był Wołyń / [oprac. red. W. Filar]. – Warszawa, 2000 (1997). – S. 126–137.

¹⁰ Див. напр.: *Motyka G.* Tak było w Bieszczadach: Walki polsko-ukraińskie 1943–1948 / G. Motyka. – Warszawa, 1999. – 552 s.; *Motyka G.* “Pany” i “rezuny”. Współpraca AK – WIN i UPA w latach 1945–1947 / G. Motyka, R. Wnuk. – Warszawa, 1997. – 234 s.; *Motyka G.* O niektórych trudnościach

наголошували на суттєвих відмінностях між подіями 1943 р. на Волині та 1944–1947 рр. на території південно-східної Польщі, спростовували тези й логічні схеми “традиціоналістів” щодо діяльності ОУН і УПА. Представники “наукового” напрямку виділяли в українсько-польських відносинах цього часу два різних періоди, стверджуючи, що ОУН і УПА боролися проти нацистського та комуністичного режимів, втілюючи державницькі прагнення українського народу.

Якщо в Західній Україні ОУН і УПА намагалася “позбутися” польського населення, то на Закарпатті українці разом із поляками боролися проти радянського режиму. Вони також наголошували, що українці і поляки несуть відповідальність за міжнаціональний конфлікт.

Полеміка щодо проблем УПА та операції “Вісла” набувала дедалі гостріших форм, це могло негативно позначитися на майбутніх українсько-польських відносинах. Завдяки ініціативі українських та польських істориків, а також вираженому підходу керівництва обидвох держав вдалося уникнути нових конфліктів. Для зацікавлених сторін було організовано міжнародні наукові семінари.

Під егідою Світового Союзу воїнів АК, осередку “Карта” та Об’єднання українців у Польщі, за сприяння Військового Історичного Інституту, Луцького та Львівського університетів, починаючи з 1996 р. розпочали свою роботу семінари: “Україна – Польща: важкі питання”. Українські та польські історики були зобов’язані об’єктивно та комплексно вивчити проблему українсько-польських відносин періоду Другої світової війни; подолати стереотипи та упередження. Результатом співпраці українських і польських науковців стали численні публікації, які стосувалися українсько-польських взаємин¹¹. Учасники семінарів ввели в науковий обіг дуже багато унікальних матеріалів.

Організатори семінарів сподівалися й на політичні результати наукових дискусій, зокрема осудження з боку української сторони діяльності ОУН і УПА¹².

III. 1997–2003 рр. – етап ознаменований відзначенням 60-ї річниці подій на Волині.

Значна частина польського суспільства прагнула домогтися від української сторони визнання на найвищому державному рівні факту “злочинів” ОУН і УПА проти польського населення. У цьому контексті можна простежити дві основні тенденції вивчення українсько-польських стосунків.

Перша представлена “традиційним” напрямом історіографії. На думку представників цього напрямку, події 1943 р. на Волині варто трактувати не лише як заплановане знищення, а як незаперечний факт геноциду (“людинобивства”)

badania konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 1943–1947 / G. Motyka // *Kultura i Społeczeństwo*. – 1993. – Nr. 4. – S. 163–169; *Motyka G. Od Wołyniu do akcji “Wisła”* / G. Motyka // *Wież. Marzec*. – 1998. – N. 3. – S. 109–207.

¹¹ Детальніше див.: *Грицьків Р.* Історіографічне значення матеріалів “Україна–Польща: важкі питання” у дослідженні історії Української Повстанської Армії періоду Другої світової війни / Р. Грицьків // *Український визвольний рух* / [відп. ред. В. В’ятрович]. – Львів, 2003. – Зб. 1. – С. 190–203.

¹² Детальніше див., напр.: *Żupański A.* Droga do prawdy o wydarzeniach na Wołyniu / A. Żupański. – Toruń, 2006. – 370 s.; *Palski Z.* Polityczne, ekonomiczne i narodowościowo-demograficzne następstwa operacji “Wisła” / Z. Palski // *Polska – Ukraina: trudne pytania. Materiały VIII międzynarodowego seminarium historycznego “Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”* / [oprac. red. R. Niedzielko]. – Warszawa, 2001. – T. 8. – S. 201; *Jasiak M.* Geneza i przebieg akcji “Wisła” / M. Jasiak // *Ibid.* – S. 151.

мирного польського населення Волині. Обґрунтовуючи свої міркування, дослідники публікували свідчення безпосередніх учасників подій.

Аналізуючи спогади поляків, які мешкали на Волині, “традиціоналісти” наголошували на тому, що події 1939–1944 рр. були “спланованою” українськими націоналістами акцією ліквідації національних меншин. На їхню думку, цей захід був “особливо жорстоким” (“звірчим”), ідеологічно та політично “обґрунтованим” актом “поголовного винищення” цивільного польського населення. Саме тому українська сторона не лише має покаятися за вчинене тоді, а й засудити діяльність ОУН і УПА на державному рівні¹³.

Другу тенденцію відображали представники “наукового” напрямку, які зосередилися на комплексному вивченні теми, пошуку історичної правди¹⁴.

Вивчаючи українські, польські, німецькі та радянські джерела, дослідники переконують, що ситуація на Волині 1943 р. справді була складною. Визначальну роль у розвитку міжнаціонального протистояння відіграли позиції німецької та радянської сторін, які намагалися нейтралізувати українське та польське підпілля, або використати підпільні формування у своїх цілях та дестабілізувати ситуацію в регіоні. Зумовив протистояння і “невдалий” історичний досвід українсько-польських відносин, зокрема у міжвоєнний період.

Однак найбільше вплинуло на загострення ситуації непорозуміння між обома сторонами щодо питання співіснування української та польської держав та їхніх кордонів. Без зміни своїх політичних переконань українці та поляки очевидно були приречені на протистояння.

На думку представників “наукового” напрямку, “антипольська акція” відділів УПА на Волині у 1943 р. була наслідком об’єднання українських сил “бандерівцями”. Українці розпочали тотальну боротьбу проти своїх можливих ворогів, зокрема й поляків, бо вважали це однією з умов незалежної України. Залежно від ситуації та ініціативи місцевих командирів польське населення тероризували.

Дослідники наголошували на тому, що поляки та українці можуть сьогодні порозумітися, подолати минулі незгоди.

У 2003 р. в Польщі та Україні організовано чимало заходів з метою налагодження стосунків, а їхнім логічним завершенням стало вшанування жертв

¹³ Див., напр.: *Siemaszko W. Ludobójstwo dokonane przed nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945* / W. Siemaszko, E. Siemaszko. – Warszawa, 2000. – Т. 1–2. – 1440 с. А також: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / [гол. ред. кол. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2003. – Вип. 10: Волинь і Холмщина 1938–1947 рр.: польсько-українське протистояння та його відлуння. Дослідження, документи, спогади. – 813 с.; *Царук Я. Трагедія волинських сіл 1943–1944 рр. Українські і польські жертви збройного протистояння. Володимир-Волинський район*. – Львів, 2003. – 189 с.

¹⁴ Див., напр.: *Akcja “Wisła”* / [pod red. J. Pisułińskiego]. – Warszawa, 2003. – 220 с., *Antupolska akcja OUN–UPA 1943–1944. Fakty i interpretacje* / [red. nauk. G. Motyka i D. Libionka]. – Warszawa, 2003. – 166 с.; *Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1939–1947. Teki edukacyjne IPN. Materiały dla nauczyciela. Materiały dla ucznia. Karty* / [oprac.: A. Jaczynska, G. Motyka, M. Zaraczkowski]. – Warszawa, 2002. – 16 с., 64 с., 40 с.; *Motyka G. Postawy wobec konfliktu polsko-ukraińskiego w latach 1939–1953 w zależności od przynależności etnicznej, państwowej i religijnej* / G. Motyka // *Tygiel narodów. Stosunki społeczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej 1939–1953* / [pod red. K. Jasiwiecza]. – Warszawa; Londyn, 2002. – S. 279–407.

українсько-польського конфлікту 11 липня 2003 р. в с. Павлівка Волинської області, на якому президенти обох держав Александр Квасневський та Леонід Кучма виступили зі спільною заявою “Про примирення в 60-у річницю трагічних подій на Волині”.

Активізувалися дослідження українсько-польських відносин після створення у 1998 р. польського Інституту національної пам’яті – державної наукової установи, що займається вивченням злочинів і репресій проти польських громадян.

IV. 2003–2009 рр. – етап академізації досліджень.

У цей період поступово згасають українсько-польські дискусії, дослідники зосереджують увагу на наукових, а не політичних аспектах проблеми.

Якщо представники “наукового” напряму намагалися урізноманітнити тематику досліджень, розширити джерельну базу тощо¹⁵, то представники “традиційного” напряму займалися в основному збиранням та публікацією свідчень очевидців подій¹⁶. “Традиціоналісти” висловлювали невдоволення щодо відзначення 60-ї річниці подій на Волині, вимагаючи офіційного вибачення української сторони та осудження діяльності ОУН і УПА на Волині під час Другої світової війни.

V. 2009–2013 рр. – етап глобалізації чи популяризації історії проблеми українсько-польських відносин.

Започатковано “нову” українсько-польську дискусію стосовно “невідомої історії”. Відбувається переосмислення проблеми в контексті т. зв. “правильної” оцінки подій 1943–1947 рр. з погляду людських цінностей. Простежується тенденція до наукової публіцистики, фрагментарності, необґрунтованості припущень. Наприклад, Г. Мотика визнає право українців пам’ятати про тих, хто боровся за свободу своєї Батьківщини, але пропонує також замислитися над питанням: чи всі методи, які використовували в боротьбі за незалежність, виправдані?¹⁷

У польській історіографії УПА виділимо такі типи та жанри історичних досліджень: монографії, збірники матеріалів і статей, окремі статті, документальні видання (збірники документів, списки учасників підпілля та списки жертв конфлікту, пропам’ятні та пом’янні книги), мемуарно-документальні видання (спогади, збірники свідчень учасників подій), фактографічно-мемуарні видання (збірники, у яких на підставі свідчень та документів з’ясовано конкретні історичні факти), публіцистичні твори.

Вивченням окремих проблем займаються наукові та освітні установи, громадські й наукові організації і середовища, об’єднання ветеранів, державні структури. Поряд з науковими (об’єктивним вивченням та висвітленням проблеми; подоланням

¹⁵ Див., напр.: *Hałagida I.* Prowokacja “Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie “C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954) / I. Hałagida. – Warszawa, 2005. – 318 s.; *Motyka G.* Ukraińska partyzantka 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i ukraińskiej Powstańczej Armii / G. Motyka. – Warszawa, 2006. – 728 s.; *Partacz Cz.* Polska wobec ukraińskich dążeń niepodległościowych w czasie II wojny światowej / Cz. Partacz, K. Łada. – Toruń, 2004. – 412 s.; *Ziemie Wschodnie.* Raporty biura Wschodniego Delegatury Rządu na Kraj 1943–1944 / [wstęp, wybór i oprac.: M. Adamczyk, J. Gmitruk, A. Koseski]. – Warszawa; Pułtusk: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2005. – 256 s.

¹⁶ Див., напр.: *Konieczny Z.* Stosunki polsko-ukraińskie na ziemiach obecnej Polski w latach 1918–1947 / Z. Konieczny [red. S. Siekierka]. – Wrocław, 2006. – 536 s.

¹⁷ *Motyka G.* W kręgu “Łun w Bieszczadach”. Szkice z najnowszej historii polskich Bieszczad / G. Motyka. – Warszawa, 2009; *Ibid.* Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. – Kraków, 2011.

упереджених та ненаукових підходів; введенням до наукового обігу якомога більшої кількості джерел; оприлюдненням раніше невідомих документів), дослідники досить часто прагнуть реалізувати й суспільно-політичні завдання (відстояти питання національної пам'яті, честі, патріотизму або власних чи корпоративних інтересів; вплинути на суспільну думку, нав'язуючи свої погляди, отримати певний моральний ефект).

Польські історики скрупульозно вивчають такі питання: антипольські акції ОУН і УПА на Волині; діяльність українських націоналістів у Галичині; протистояння між українським та польським підпіллям; польський рух опору та участь поляків у різних підпільних організаціях, зокрема комуністичних; діяльність українського підпілля на території сучасної південно-східної Польщі; українсько-польський конфлікт у цьому регіоні (боротьба польського комуністичного режиму проти українського підпілля; переселенські акції, акція "Вісла", агентурна діяльність, збройна боротьба проти УПА, співпраця між українським та польським підпіллям), українська проблема в політиці польського еміграційного уряду, комуністичного режиму тощо.

До найдискусійніших питань належать:

- Антипольська акція УПА: мотиви, причини, характер, перебіг.
- Ідеологічні засади антипольських дій українських націоналістів.
- Антиукраїнська діяльність польського підпілля.
- Проблема колаборації українців і поляків з більшовиками і нацистами (формування української та польської допоміжної поліції).
- З'ясування кількості жертв, насамперед серед цивільного населення.
- Моральна оцінка антипольських акцій ОУН і УПА на Волині.
- Справжній характер українського національно-визвольного руху.
- Правдивість джерельної бази та її першочерговість.
- Термінологія.
- Хронологія.
- Чітке фактографічне висвітлення проблем.

Польська історіографія УПА жанрово, тематично і концептуально різноманітна. Вона відображає національні, політичні та наукові підходи, засвідчує стан вивчення проблеми і його вплив на свідомість українського та польського суспільств.

Наукова доцільність, політичні умови, національна, суспільна та політична актуальність зумовили польські історичні дослідження діяльності УПА. Досить часто історичні дослідження чи ініціативи є своєрідним виявом захисних реакцій польського народу та конкретних середовищ. Польські дослідники апелюють до моралі та гуманізму, дослідження їхні мають емоційний підтекст та гострий дискусійний характер.

Триває полеміка між різними науковими та громадськими середовищами, які обстоюють національні інтереси. Як у комуністичний, так і в сучасний період дослідження окреслених проблем часто використовують для досягнення певних політичних цілей. Вироблені істориками концепції та парадигми відіграють винятково важливу роль у формуванні державної та суспільної ідеологій.

Детальний аналіз польської історіографії УПА допоможе дослідникам ґрунтовніше вивчити складні сторінки історії, виявити актуальні, недосліджені

теми, а також уникнути помилок у процесі об'єктивного висвітлення різних проблем.

Roman Hrytskiv. Ukrainian Insurgent Army: Polish historiography of the problem

The article highlights the main stages in the development of Polish historiography of the Ukrainian Insurgent Army. The methodological and ideological features of the studies on the themes related to Ukrainian-Polish relations during the Communist and contemporary periods are characterized. The five stages of modern Polish historiography of UPA are defined. The general analysis of Polish studies on the Ukrainian liberation movement by genre, thematic, conceptual and factual content is made.

Key words: Ukrainian Insurgent Army, Polish historiography, Ukrainian-Polish relations.

Роман Грыцьків. Украинская повстанческая армия: польская историография проблемы

В статье освещены основные этапы развития польской историографии Украинской повстанческой армии. Охарактеризованы методологические и идеологические особенности исследования тематики украинско-польских отношений в коммунистический и современный периоды. Выделены пять этапов развития современной польской историографии УПА. Осуществлено комплексное обобщение польских исследований украинского освободительного движения согласно жанрового, тематического, концептуального и фактографического наполнения.

Ключевые слова: Украинская повстанческая армия, польская историография, украинско-польские отношения.